

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра педагогіки та менеджменту освіти

Дипломна робота
магістра

з теми: **«ФОРМУВАННЯ СВІТОВІДОБРАЖЕННЯ В УЧНІВ 5-7
КЛАСІВ СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ШКІЛ
ХУДОЖНЬОГО ПРОФІЛЮ В УМОВАХ СУЧАСНОГО
РЕФОРМУВАННЯ ОСВІТИ»**

Виконала студентка 2 курсу
UNZ1-M23z групи
спеціальності 073 Менеджмент
Майор Ольга Анатоліївна

Керівник: **Кучинська І.О.**,
професор кафедри педагогіки та
менеджменту освіти, доктор
педагогічних наук

Рецензент: **Дуткевич Т.В.**,
професор кафедри психології освіти,
кандидат психологічних наук

Кам'янець-Подільський – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СВІТОВІДОБРАЖЕННЯ В УЧНІВ 5-7 КЛАСІВ СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ШКІЛ ХУДОЖНЬОГО ПРОФІЛЮ У ПРОЦЕСІ ОБРАЗОТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	8
1.1. Загальна характеристика проблеми світовідображення.....	8
1.2. Образотворча діяльність як засіб відображення світу школярами 10-13 років.....	21
1.3. Критерії та показники сформованості світовідображення в учнів 5–7 класів у процесі образотворчої діяльності.....	35
Висновки до першого розділу.....	43
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ВІДОБРАЖЕННЯ СВІТУ УЧНЯМИ 5-7 КЛАСІВ СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ШКІЛ ХУДОЖНЬОГО ПРОФІЛЮ У ПРОЦЕСІ ОБРАЗОТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	46
2.1. Можливості загальноосвітніх навчальних закладів художнього профілю у відображенні світу підлітками.....	46
2.2. Педагогічні умови формування світовідображення в учнів 5-7 класів спеціалізованих загальноосвітніх шкіл художнього профілю засобами образотворчої діяльності.....	62
Висновки до другого розділу.....	77
ВИСНОВКИ.....	79
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	83
ДОДАТКИ.....	95

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

- а) ОБД..... образотворча діяльність
- б) ОБМ..... образотворче мистецтво
- в) ДПМ..... декоративно-прикладне мистецтво
- г) СЗШХП... спеціалізована загальноосвітня школа художнього профілю

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасний період становлення України зумовлює утвердження в суспільстві загальнолюдських духовних, моральних і культурних цінностей. У зв'язку з цим метою освіти є виховання особистості з гуманістичним світоглядом, духовно і морально зрілої, готової творити себе і навколишній світ.

Потужним потенціалом впливу на світоглядну сферу особистості володіє мистецтво. Як відзначено у положеннях Національної доктрини розвитку освіти, Національної стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2025 року, Концепції художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах, а також підкреслено в Законах України “Про освіту”, “Про загальну середню освіту”, Основних орієнтирах виховання учнів 1–11 класів загальноосвітніх навчальних закладів України, саме мистецтво покликане формувати в учнів особистісно-ціннісне ставлення до дійсності, розвивати естетичну свідомість, загальнокультурну і художню компетентність, здатність до самореалізації, потребу в духовному самовдосконаленні.

Проблеми світогляду особистості вивчали класики філософської думки (Г. Гегель, Т. Гоббс, Р. Декарт, Дж. Локк, Б. Спіноза), сучасні філософи (Л. Губернюк, Л. Кривега, В. Нестеренко, В. Цвіркун) та педагоги (О. Белих, Т. Мишакова), які розглядали світогляд як духовно-практичне освоєння світу у поєднанні емоційного і раціонального осягнення навколишньої дійсності – почуттів, знань, цінностей, оцінок, настанов і переконань. З психолого-педагогічних позицій (П. Блонський, Л. Виготський, Г. Костюк, О. Леонт'єв, С. Рубінштейн, Б. Теплов), світогляд має величезний практичний життєвий смисл, оскільки дозволяє вийти за межі задоволення первинних матеріально-практичних потреб і будувати своє життя на засадах розуміння високого призначення людини, потреби постійного самовдосконалення (І. Бех).

Особливості мистецького світогляду висвітлюються у працях з

філософії (І. Зязюн, О. Наконечна) та мистецької освіти (О. Артюхова, А. Бакушинський, В. Коваленко, Л. Масол, Н. Миропольська, Б. Неменський, М. Ростовцев, О. Рудницька, С. Соломаха, О. Шевнюк). Аналіз джерел дає підстави стверджувати, що сприйняття, осмислення та переживання навколишньої дійсності відбувається на основі чуттєво-емоційних образів та понять. Отже, основною характеристикою світогляду є відображення світу.

Особистісною формою відображення навколишнього світу, процесом і результатом творчості, втіленням і вираженням творчої індивідуальності людини є мистецтво. Серед різних його видів виокремлюється образотворче мистецтво, зі своєю здатністю відтворювати картину світу у художніх образах в живописі, графіці, декоративно-ужитковому мистецтві, скульптурі. Завдяки цій специфіці забезпечується можливість особистості виражати своє ставлення до навколишнього світу, що значною мірою впливає на світогляд учнів 10–13 років, які прагнуть до самореалізації образотворчими засобами.

У мережі закладів освіти України широкі можливості для формування світовідображення у школярів мають спеціалізовані загальноосвітні школи художнього профілю. Водночас функціонування таких закладів розглядалося в аспекті підготовки старшокласників до мистецької професійної освіти (Г. Матвєєва, В. Туляєв, А. Хорошун), специфіки курсів дизайну та композиції (Є. Антонович, В. Вдовиченко, В. Шпильчак).

Вважаємо, що сучасні менеджери освіти, керівники та організатори (в умовах коли Україна переживає наслідки війни з рф) повинні формувати у дітей художньо-естетичні цінності та розвивати почуття прекрасного.

Мета роботи – на основі вивчення світовідображення як психолого-педагогічної проблеми розглянути педагогічні умови формування світовідображення в учнів 5–7 класів спеціалізованих загальноосвітніх шкіл художнього профілю в процесі образотворчої діяльності.

Завдання роботи:

1. Розкрити сутність світовідображення в учнів 5–7 класів у процесі образотворчої діяльності.

2. Охарактеризувати можливості спеціалізованих загальноосвітніх навчальних закладів художнього профілю щодо формування світовідображення у школярів 10–13 років.

3. Проаналізувати можливі критерії та показники сформованості світовідображення в учнів 5–7 класів у процесі образотворчої діяльності.

Об'єкт роботи – процес формування світовідображення в учнів 5–7 класів спеціалізованих загальноосвітніх шкіл художнього профілю.

Предмет роботи – педагогічні умови формування світовідображення в учнів 5–7 класів спеціалізованих загальноосвітніх шкіл художнього профілю у процесі образотворчої діяльності.

Теоретико-методологічну основу становлять: положення особистісно орієнтованого (І. Бех, Є. Бондаревська, І. Якиманська), компетентнісного (Н. Бібік, І. Зимня), культурологічного (В. Бутенко, О. Шевнюк) та діяльнісного (Л. Виготський, О. Леонтьєв, С. Рубінштейн) підходів; теоретичні положення про особливості вікового розвитку підлітків (І. Бех, О. Близнюкова, Л. Божович, Л. Виготський, Д. Ельконін, О. Зонтов, Д. Фельдштейн); теоретичні висновки щодо особливостей спеціалізованих загальноосвітніх навчальних закладів художнього профілю (В. Вдовченко, І. Гомін, Т. Комарова, В. Туляєв).

Для вирішення поставлених завдань використано такі **методи**:

- аналіз та синтез психологічної, педагогічної літератури для визначення поняття “світовідображення в особистості” та розкриття сутності світовідображення в учнів 5–7 класів у процесі образотворчої діяльності; порівняння, класифікація й узагальнення; анкетування, педагогічне спостереження.

Практичне значення роботи полягає у використанні матеріалів вчителями мистецьких дисциплін спеціалізованих загальноосвітніх шкіл художнього профілю; педагогами позашкільних навчальних закладів у гуртковій роботі з підлітками; в організації педагогічної практики студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

Публікації. Результати роботи відображено в 1 публікації (“Особливості формування світовідображення в учнів підліткового віку спеціалізованих загальноосвітніх шкіл художнього профілю в умовах сучасного реформування освіти”, конференція м. Кам’янець-Подільський. 28 березня, 2023р.).

Структура роботи. Робота складається зі вступу, 2 розділів, висновків до них, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків.

ВИСНОВКИ

У роботі висвітлено та проаналізовано ключові аспекти формування світовідображення в учнів 5–7 класів спеціалізованих загальноосвітніх навчальних закладів художнього профілю засобами образотворчої діяльності і представлено можливе упровадження відповідних ефективних педагогічних умов. Структура та змістовність кваліфікаційної роботи підтвердила досягнення мети, вирішення поставлених завдань і стала підставою для формулювання таких *висновків*:

Аналіз філософських, психолого-педагогічних джерел виявив, що проблема світовідображення є інтегративною, а зміст поняття “відображення” варіюється залежно від певного напрямку: у філософії відображення розглядається як відтворення об’єктивної реальності у свідомості людини в процесі пізнання об’єктів зовнішнього світу; у психології – як віддзеркалення у свідомості буття зовнішнього світу; у мистецькій педагогіці – як вид людської діяльності й конкретно-чуттєвого, образного відтворення дійсності з позиції естетичних ідеалів.

Поняття “світовідображення в особистості” розглядається як цілісна система процесів раціонального й емоційного відтворення об’єктів зовнішнього світу, що знаходить вираження у внутрішніх виявах (розвиток почуттів, станів, якостей) і зовнішніх результатах (створення продуктів діяльності). Етапами процесу світовідображення є сприймання (створення цілісних чуттєвих образів безпосередньо у процесі сприйняття навколишнього світу), інтерпретація (узагальнення, синтез сприймання, відчуттів, знань) та відтворення (створення образу – зображення – презентація образу) явищ навколишнього світу.

Підкреслено, що потужний потенціал для формування світовідображення мають спеціалізовані загальноосвітні школи художнього профілю, які відзначаються поглибленим вивченням різних видів образотворчого мистецтва у розширеному складі навчальних курсів – живопис, малюнок, композиція, декоративно-прикладне мистецтво, ліплення,

дизайн. Засобами комплексної образотворчої діяльності учні відтворюють у художніх образах об'єктивно існуючі властивості реального світу – об'єм, колір, просторовість, матеріальну форму предметів, світлоповітряне середовище.

Світовідображення у кожний період життя людини має свою специфіку, обумовлену віковими особливостями. Характерною ознакою підліткового періоду є формування світогляду і системи цінностей, власного образу світу; спрямованість на розвиток творчої уяви; підвищений інтерес до себе, своїх здібностей; змінюється провідний тип діяльності з навчальної на комунікативну; зростає потреба в оцінюванні власних досягнень; пізнання себе і навколишнього світу відбувається через почуття. Саме у підлітковому віці, коли учень здатний аналізувати, зіставляти, узагальнювати свій зоровий досвід і чутливий до мистецтва, особливого значення набуває образотворча діяльність, яка є способом вираження своїх думок, переживань і уявлень за допомогою різноманітних художніх засобів, створення художніх образів.

Образотворча діяльність підлітків розглядається, як продуктивний вид мистецької діяльності, у процесі якої учень на основі чуттєвого пізнання світу через його сприймання і переробку відтворює дійсність у формі художніх образів.

Зазначається, що сутність поняття “світовідображення в учнів 5–7 класів у процесі образотворчої діяльності” як взаємоперетворення особистості й світу під час активного раціонального й емоційного відтворення його об'єктів учнями через сприймання, перероблення і створення художніх образів.

Розглядаються критерії сформованості світовідображення в учнів 5–7 класів, а саме: світопізнавальний, світоспоглядальний, світодіяльнісний. Світопізнавальний критерій характеризують розуміння багатоманітності світу – природи, людей, себе у образотворчій діяльності; тлумачення змісту подій і явищ навколишньої дійсності у творах образотворчого мистецтва. Показниками світоспоглядального критерію є: емоційно-почуттєве

переживання подій і явищ навколишнього світу; прагнення до сприйняття, оцінювання й інтерпретації об'єктивної реальності у художніх образах. Показники світодіяльнісного критерію: самопрезентація як відображення світу у продуктах художньої діяльності; спілкування з дорослими і однолітками на мистецькі теми.

Висвітлено педагогічні умови формування світовідображення підлітків: упровадження в навчально-виховний процес спеціалізованих загальноосвітніх шкіл художнього профілю програм, орієнтованих на формування світовідображення в підлітків; запровадження у зміст профільних мистецьких курсів художньо-педагогічних методів; співпраця художніх музеїв і спеціалізованих шкіл художнього профілю з метою розширення мистецького досвіду учнів; забезпечення діалогічної взаємодії учасників навчально-виховного процесу через різні форми мистецької діяльності підлітків.

Розглянуто та проаналізовано діючі навчальні програми “Живопис, 5–12 класи”, “Декоративно-ужиткове мистецтво, 5–7 класи” для учнів спеціалізованих шкіл художнього профілю, що забезпечують творчу самореалізацію підлітків, практичне використання різних видів образотворчої діяльності в синтезі з інтегрованою мистецькою діяльністю. Розкрито можливості і зміст художньо-педагогічних завдань, які стимулювали підлітків пізнавати і відображати навколишній світ у його різноманітті.

Висвітлення співпраці художніх музеїв і спеціалізованих закладів художнього профілю спрямовувалося на освоєння підлітками специфіки образотворчого мистецтва у всій глибині та багатомірності його змісту, сприйняття творів мистецтва різних жанрів і стилів; розуміння мови мистецьких пам'яток; взаємодію з однолітками у процесі спілкування на мистецьку тематику.

Підкреслено, що ефективність формування світовідображення залежить від набутого учнями досвіду створення художніх образів та

бажання презентувати себе в образотворчій діяльності шляхом участі у культурно-мистецьких проектах (виставках, конкурсах, фестивалях).

*Вважаємо за необхідне, акцентувати увагу на важливості впровадження **менеджерами освіти** художньо-естетичної складової у навчально-виховний процес освітнього закладу, особливо враховуючи реалії сьогодення (наслідки бойових дій, психологічне напруження та депресії дітей). Саме естетизація освітнього процесу привнесе безумовний позитивний потенціал у гармонізацію формування зростаючої особистості. **Сучасні директори шкіл, організатори та керівники повинні розуміти значімість цього аспекту і впроваджувати його у підпорядкованих закладах освіти.***

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Артюхова О. Підготовка вчителя до формування художнього світогляду старшокласників. Гуманізація навчального процесу : зб. наук. пр. / [за заг. ред. проф. В. І. Сипченка]. Слов'янськ, 2003. Вип. XX. С. 64–66.
2. Белых А. С. Картина мира как функциональный мировоззренческий продукт. Динамизм социальных процессов в постсоветском обществе : материалы Междунар. семинара / [отв. ред. Л. Н. Синельникова, Л. Ф. Компанцева, Г. А. Петровская]. Луганск ; Женева, 2000. Вып. I. С. 118–126.
3. Бех В. П. Философия социального мира: гносеологический анализ. Запорожье : Тандем-У, 1999. 284 с.
4. Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання : наук.-метод. посіб. Ін-т змісту і методів навчання. К. : [Б. в.], 1998. 204 с.
5. Бичкова Л. Декоративно-ужиткове мистецтво 1–12 класи. Програми з профільних предметів для спеціалізованих шкіл художнього профілю / упоряд. О. В. Корнілова, О. В. Гайдамака. Х., 2009. С. 4–83.
6. Близнюкова О. М. Психологічний аналіз чинників кризи підліткового віку. Проблеми сучасної психології : зб. наук. пр. Кам'янець-Подільського нац. ун-ту ім. Івана Огієнка, Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / за ред. С. Д. Максименка, Л. А. Онуфрієвої. – Кам'янець-Подільський, 2010. Вип. 8. С. 68–76.
7. Бутенко В. Культурологічні засади становлення особистості. Гуманізація навчально-виховного процесу : зб. наук. пр. / за заг. ред. В. І. Сипченка. Слов'янськ, 2003. Вип. XX. С. 11–14.
8. Василюк А. В. Педагогічний словник-лексикон. Англо-український. Українсько-англійський. Ніжин. держ. ун-т ім. Миколи Гоголя. Ніжин : Вид-во НДУ ім. М. Гоголя, 2004. 155 с.

9. Вдовченко В. Програма профільного навчання для загальноосвітніх навчальних закладів з трудового навчання у 10–11-х класах “Основи дизайну”. Освіта і управління. 2005. Т. 8, № 2. С. 115–149.
10. Великий тлумачний словник сучасної української мови : ВТС : 250000 (з дод., допов. та CD) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К. ; Ірпінь : Перун, 2007. 1736 с. : іл.
11. Велікандо А. І. Загальні питання та проблеми профільного навчання і художньо-естетична освіта. Освіта на Луганщині. 2003. № 1 (18). С. 88–91.
12. Всеукраїнська нарада “Сучасна художньо-естетична освіта: реалії та перспективи” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://smcae.kiev.ua/print.php?type=N&item_id=171.
13. Высоцкий С. В. Структура психолого-педагогических условий формирования поисково-творческой направленности личности в процессе обучения. Наук. вісн. Південноукр. держ. ун-ту ім. К. Д. Ушинського : зб. наук. пр. О., 1999. Вип. 8/9. С. 90–94.
14. Гомін І. Модель школи з пріоритетами естетичного виховання. Мистецтво і освіта. 1999. № 3. С. 19–20.
15. Гребенюк Г. Є. Основи композиції та рисунок : підруч. для учнів проф.-техн. навч. закл. К. : Техніка, 1997. 221 с. : іл.
16. Гридчина В. В. Природа образу. Учен. зап. Таврического нац. ун-та им. В. И. Вернадского. Сер. “Филология. Социальная коммуникация”. Симферополь, 2008. Т. 21 (60), № 1. С. 277–284.
17. Демиденко В. В. Мистецтво у світоглядному вихованні : формування світоглядних уявлень підлітків на уроках літератури, музики, образотворчого мистецтва : навч. посіб. М-во освіти і науки України, Держ. закл. “Луган. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка”. Луганськ : Вид-во ДЗ “ЛНУ ім. Тараса Шевченка”, 2008. 200 с.

18. Дизайн-освіта : профільне навчання старшокласників : програми, календарні плани і не тільки / [упоряд. М. Голубенко, В. Вдовченко, В. Тименко]. К. : Шк. світ, 2006. 128 с.
19. Другий Всеукраїнський музейний фестиваль “Музеї у сучасному поліетнічному світі” : каталог учасників / [упор. Н. І. Капустіна, В. М. Бекетова, Ю. М. Малієнко]. Д. 2008. 102 с.
20. Загальна психологія : навч. вид. / О. Скрипченко, Л. Долинська, З. Огороднійчук та ін. К. : А.П.Н., 2002. 464с.
21. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень / [за ред. В. О. Моляко, О. Л. Музики]. Житомир : Рута, 2006. 320 с.
22. Зонтов О. В. Методологічні засади дослідження підліткового віку у контексті задач сучасної психології. Наук. вісн. Миколаїв. держ. ун-ту імені В. О. Сухомлинського : зб. наук. пр. / за ред. С. Д. Максименка, Н. О. Євдокимової. Т. 2, Вип. 4 : Сер. Психологічні науки. Миколаїв, 2010. С. 91–95.
23. Зязюн І. А. Естетичні засади розвитку особистості. Мистецтво у розвитку особистості : монографія / за ред., передмова та післямова Н. Г. Ничкало. Чернівці, 2006. С. 14–36.
24. Калініченко О. Програма “Композиція (10–12 класи)”. Програми з профільних предметів для спеціалізованих загальноосвітніх шкіл художнього профілю / упоряд. О. В. Корнілова, О. В. Гайдамака. Х., 2009. С. 124–143.
25. Карпенко І. М. Образ світу в педагогічній системі Б. Грінченка. Педагогіка і психологія. 1997. № 1. С. 209–214.
26. Кершенштейнер Г. Развитие художественного творчества ребенка / Пер. с немецкого в редакции С. А. Левина / Г. Кершенштейнер. К., 1914. 214 с.

27. Кириченко М. А. Основи образотворчої грамоти : навч. посіб. для студ. худож-графіч. ф-тів вищ. пед. навч. закл. 2-ге вид., перероб. і допов. К. : Вища шк., 2002. 190 с. : іл.
28. Кириченко М. А. Український народний декоративний розпис : навч. посіб. К. : Знання-Прес, 2006. 232 с. : іл.
29. Комаровська О. Ідентифікація та діагностика художньої обдарованості особистості. Гуманізація навчально-виховного процесу : зб. наук. пр. / [за заг. ред. В. І. Сипченка]. Слов'янськ, 2011. Вип. LVIII, ч. II. С. 222–231.
30. Коновець С. В. Мистецтво: експериментальна інтегрована програма з образотворчого мистецтва. 1–4 класи (для загальноосвітніх шкіл). Почат. шк. 1999. № 9. С. 1–8.
31. Коновець С. В. Образотворче мистецтво в початковій школі : метод. посіб. К. : Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України, 2000. 80 с.
32. Концепція середньої загальноосвітньої школи України // Інформ. зб. М-ва освіти України. 1992. № 4. С. 4–29.
33. Корнієнко А. Майстер-клас у гуртках художньо-естетичного напрямку. Мистецтво та освіта. 2011. № 2. С. 44–47.
34. Костюк Г. С. Про психологічні основи підвищення ефективності шкільного навчання. Рад. шк. 1977. № 3. С. 48–57
35. Краснова Н. Використання комп'ютерних технологій в образотворчій діяльності підлітків. Мистецтво та освіта. 2013. № 1. С. 39–42.
36. Краснова Н. Гончарне мистецтво у формуванні світовідображення підлітків. Мистецтво та освіта. 2013. № 2. С. 55–59.
37. Краснова Н. М. Діагностика сформованості світовідображення учнів спеціалізованих навчальних закладів художнього профілю у процесі образотворчої діяльності. Матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. [“Гуманістичні орієнтири мистецької освіти”], (Київ, 25–27 квіт. 2013 р.).

- К. : Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова, К. : НПУ, 2013. Вип. 14 (19). С. 162–164.
38. Краснова Н. Декоративно-ужиткове мистецтво, 5–7 класи. Програми факультативів та курсів за вибором для спеціалізованих загальноосвітніх шкіл художнього профілю / Упоряд. О. В. Корнілова, О. В. Гайдамака. Х. : Ранок, 2009. С. 83–91.
39. Краснова Н. Живопис 1–4 класи. Програми з профільних предметів для спеціалізованих загальноосвітніх шкіл художнього профілю / Упоряд. О. В. Корнілова, О. В. Гайдамака. Х. : Ранок, 2009. С. 57–69.
40. Краснова Н. Живопис 5–12 класи. Програми з профільних предметів для спеціалізованих загальноосвітніх шкіл художнього профілю / Упоряд. О. В. Корнілова, О. В. Гайдамака. Х. : Ранок, 2009. С. 69–89.
41. Краснова Н. Ігрові художньо-педагогічні технології у формуванні світовідображення підлітків. Мистецтво та освіта. 2012. № 4. С. 46–51.
42. Краснова Н. Міський дитячий фестиваль-конкурс традиційної народної культури “Зорецвіт” – реалізація проектної методики в масштабах навчального закладу. Матеріали Всеукр. конф. [“Позашкільна освіта: історичні поступи та здобутки”] : (Київ, 2–3 груд. 2008 р). / за заг. ред. В. В. Вербицького. К. : АБЕРС, 2008. С. 178–181.
43. Краснова Н. Мова образотворчого мистецтва. Космічні фантазії. Уроки образотворчого мистецтва: 5–7 класи / упоряд.: Л. Шелестова, О. Гайдамака. К., 2010. С. 36–40.
44. Краснова Н. М. Модель інноваційного навчального процесу у секції “Мистецтвознавство” комунального закладу “Луганська обласна мала академія наук учнівської молоді”. Наукова еліта як соціально-економічний фактор розвитку держав в умовах глобалізації : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф., (Україна, Київ, 27–28 жовт. 2010 р.) / упоряд. О. В. Биковська, О. В. Лісовий, С. О. Лихота, Л. Л. Макаренко. К., 2010. Вип. 1. С. 124–133.

45. Краснова Н. М. Педагогічні умови формування світовідображення в учнів 5–7 класів спеціалізованих загальноосвітніх шкіл художнього профілю у процесі образотворчої діяльності. *Горизонти освіти. Психологія. Педагогіка : наук.-метод. журн. / Ун –т менеджменту освіти НАПН України, Севастопольський міський гум. ун-т. Севастополь : Рібест, 2012. № 3 (36). С. 116–121.*
46. Краснова Н. М. Проблема світовідображення у науковій літературі. *Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал : матеріали наук.-практ. конф. [“Виховання дітей та учнівської молоді в соціокультурному просторі сучасних освітніх закладів”], (Київ, 10–11 жовт. 2011 р.). Івано-Франківськ : Тіповіт, 2011. Вип. 1. С. 42–44.*
47. Краснова Н. М. Специфіка навчання образотворчій діяльності у спеціалізованих школах художнього профілю. *Вісн. Луган. нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка. Луганськ, 2012. № 11 (246), ч. I : Пед. науки. С. 86–93.*
48. Краснова Н. М. Стан сформованості світовідображення в учнів 5–7 класів спеціалізованих загальноосвітніх шкіл художнього профілю у процесі образотворчої діяльності. *Матеріали звітної наук.-практ. конф. Інституту проблем виховання НАПН України за 2012 рік [“Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал”], (Київ, 15 берез. 2013 р.) / за ред.: О. В. Сухомлинської, І. Д. Бега, Г. П. Пустовіта, О. В. Мельника. Івано-Франківськ : НАІР, 2013. Вип. 3. С. 144–147.*
49. Краснова Н. М. Типи та форми сільських поселень на Україні : навч.-метод. посіб. Упр. освіти і науки Луган. обл. держ. адмін., Луган. обл. ін-т післядиплом. пед. освіти. Каф. розвитку дитини. Луганськ : Знання, 2007. 76 с. : іл.
50. Краснова Н. М. Українська народна іграшка : навч.-метод. посіб. Упр. освіти і науки Луган. обл. держ. адмін., Луган. обл. ін-т післядиплом. пед. освіти. Каф. розвитку дитини. Луганськ : Знання, 2007. 104 с. : іл.

51. Краснова Н. М. Формування світовідображення у слухачів секції “Мистецтвознавство” в системі Малої академії наук України : навч.-метод. посіб. Луганськ : СПД Резніков В. С., 2011. 56 с.
52. Краснова Н. М. Формування світовідображення підлітків у процесі взаємодії музеїв художнього профілю та спеціалізованих закладів освіти. Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. [“Наукова еліта у розвитку держав”], (Київ, 9–10 жовт. 2012 р.). К., 2012. С. 113–125.
53. Кудикіна Н. В. Теоретико-методичні основи гри як методу навчально-виховної роботи з шестирічними першокласниками. Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи: зб. наук. пр. К., 2001. Вип. 5. С. 51–58.
54. Кузьмінський А. І. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. 2-е вид., стер. К. : Знання, 2011. 486 с.
55. Кузьмінський А. І. Педагогіка : підручник. 2-ге вид., перероб. і доп. К. : Знання, 2004. 445 с.
56. Ласкій І. Курс “Музейна педагогіка”: особливості взаємодії школи й музею. Мистецтво та освіта. 2001. № 3. С. 27–30.
57. Максименко С. Д. Реалізація нужди у підлітковому віці. Наук. вісн. Миколаїв. держ. ун-ту імені В. О. Сухомлинського : зб. наук. пр. / за ред. С. Д. Максименка, Н. О. Євдокимової. Т. 2, Вип. 4 : Сер. Психологічні науки. Миколаїв, 2010. С. 6–10.
58. Масол Л. Виховний потенціал мистецтва – джерело освітніх інновацій. Мистецтво та освіта. 2001. № 1. С. 2–5.
59. Масол Л. М. Методика навчання мистецтва в основній школі : метод. посіб. для вчителів. К. : Шк. світ, 2012. 126 с.
60. Методика навчання мистецтва у початковій школі : посіб. для вчителів / [Л. М. Масол, О. В. Гайдамака, Е. В. Белкіна та ін.]. Х. : Веста : Ранок, 2006. 256 с.

61. Миропольська Н. Є. Мистецтво слова в структурі художньої культури учня : теорія і практика. АПН України, Ін-т проблем виховання. К. : Парламент. вид-во, 2002. 204 с.
62. Мишакова Т. В. Особливості формування цілісного світогляду в молодших школярів. Вісн. Луган. нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка. Луганськ, 2010. № 8 (195) : Пед. науки. С. 130–134.
63. Міщина Л. П. Спілкування як прояв творчої активності особистості. Обдарована дитина. 2009. № 3. С. 13–19.
64. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті : Указ Президента України від 17 квіт. 2020 р. № 347/2020 // Дошк. виховання. 2020. № 7. С. 4–9.
65. Нестеренко В. Г. Вступ до філософії: онтологія людини : навч. посіб. для студ. Вузів. Міжнар. фонд “Відродження”. К. : Абрис, 1995. 336 с.
66. Образотворче мистецтво, 5–7 класи : експеримент. прогр. для серед. загальноосвіт. шк. / уклад. О. Д. Соронович, О. С. Печеняк ; Ін-т змісту і методів навчання. К. 1998. 87 с.
67. Образотворче мистецтво з методикою викладання в дошкільному навчальному закладі : підручник / Г. В. Сухорукова, О. О. Дронова, Н. М. Голота, Л. А. Янцур. К. : Слово, 2010. 373 с.
68. Образотворче мистецтво : прогр. для загальноосвіт. навч. закл. України : 5–7 кл. / уклад. Л. М. Любарська, М. І. Резніченко, О. М. Протопопова ; М-во освіти і науки України. Т. : Навч. кн.-Богдан, 2001. 160 с.
69. Образотворче мистецтво : теорія навчання. Календарно-тематичне планування. Основні поняття образотворчого мистецтва : 1–7 кл. : навч.-метод. посіб. для вчителів / Г. А. Полякова, Л. І. Божко, О. О. Лейбіна та ін. Х. : Скорпіон, 2001. 160 с. : іл.
70. Олексенко Т. Д. Підготовка студентів до впровадження музейної педагогіки в початковій школі. Психолого-педагогічні умови організації розвивального середовища в закладах освіти : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. 6–7 трав. 2010 р. Херсон, 2010. С. 209–213.

71. Основи дизайну : словник-довідник / В. Вдовиченко, Є. Антонович, В. Шпильчак та ін. // Дизайн-освіта: профільне навчання старшокласників : програми, календарні плани і не тільки / [упоряд.: М. Голубенко, В. Вдовченко, В. Тименко]. К., 2006. С. 116.
72. Педагогічний глосарій / упоряд. В. Волканова. К. : Шк. світ, 2011. 128 с.
73. Педагогічний словник для молодих батьків / авт.-упоряд.: Т. Ф. Алексєєнко, Л. В. Артемова, Н. І. Баглаєва та ін. К. : ДЦССМ, 2004. 348 с.
74. Поліщук А. А. Образотворче мистецтво і комп'ютерна графіка. Інтегрований курс : прогр. курсу за вибором для 5–8-х класів з поглибленим вивченням дисциплін художньо-естетичного циклу для загальноосвіт. навч. закл. Інформатика (Шк. світ). 2005. № 35. С. 3–13.
75. Положення про загальноосвітній навчальний заклад [Електронний ресурс] : Постанова Каб. Міністрів України від 14 черв. 2000 р. № 964. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/964-2000-п>.
76. Про затвердження Концепції художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах та Комплексної програми художньо-естетичного виховання у загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладах [Електронний ресурс] : наказ М-ва науки та освіти України від 25.02.2021 р.. – Режим доступу: <http://ua-info.biz/legal/basese/ua-amehyr/index.htm>.
77. Про підсумки проведення огляду музеїв при навчальних закладах, які перебувають у сфері управління Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України. Режим доступу:<http://osvita.ua/legislation/other/16581/>.
78. Програми для шкіл (класів) з поглибленим теоретичним і практичним вивченням образотворчого мистецтва та архітектури : 1–11 кл. / уклад. С. Свид, Є. Антонович, В. Шпильчак. К. : Рад. шк., 1990. 88 с.
79. Програми з профільних предметів для спеціалізованих загальноосвітніх шкіл художнього профілю / упоряд. О. В. Корнілова, О. В. Гайдамака. Х. Вид-во “Ранок”, 2009. 256 с.

80. Програма інтегрованого курсу етико-естетичного розвитку особистості школяра для 5–11 класів : проект / авт.-укл. А. М. Альохіна. К.: ІЗМН, 1997. 44 с.
81. Про музеї та музейну справу : Закон України від 29.06.1995 р. № 249/95-ВР // Відом. Верхов. Ради України. 1995. № 25. С. 191.
82. Профільне навчання за напрямом “Промисловий дизайн” 10–11 класи / В. Вдовиченко, Г. Ластовецька, А. Сімонік, В. Тименко // Дизайн-освіта: профільне навчання старшокласників : програми, календарні плани і не тільки / [упоряд.: М. Голубенко, В. Вдовченко, В. Тименко]. К., 2006. 127 с.
83. Рубля Т. Композиція (5–9 класи). Програми з профільних предметів для спеціалізованих загальноосвітніх шкіл художнього профілю / упоряд. О. В. Корнілова, О. В. Гайдамака. Х., 2009. С. 99–124.
84. Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Акад. пед. наук України, Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України. К. 2002. 270 с.
85. Рудницька О. П. Світоглядна функція мистецтва. Мистецтво і освіта. 2001. № 3. С. 10–13.
86. Рудницька О. П. Основи педагогічних досліджень : навч.-метод. посіб. для студ. вищ. навч. закл., які вивчають дисципліни мистецького циклу. Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. К. 1998. 143 с.
87. Ружицький В. Живопис (1–12 класи). Програми з профільних предметів для спеціалізованих загальноосвітніх шкіл художнього профілю / упоряд. О. В. Корнілова, О. В. Гайдамака. Х., 2009. С. 33–57.
88. Середюк Л. А. Форми особистісного самовираження сучасних старшокласників. Педагогіка і психологія. 2001. № 1. С. 67–72.
89. Скрипченко О. В. Довідник з педагогіки та психології : навч. посіб. для викл., асп., студ. пед. навч. закл., шк. психологів та вчителів. М-во освіти України, Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2001. 216с. : іл.

90. Словник української мови = Словарь украинского языка : [в 11 т. / редкол.: І. К. Білодід (голова) та ін. ; Акад. наук Української РСР, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні]. К. : Наук. думка, 1970. Т. 9 : С : [11 294 сл. / ред. І. С. Назарова, О. П. Петровська, Л. Г. Скрипник та ін.]. 1978. 916 с.
91. Словник філософських термінів / О. А. Матюхіна, Є. Ф. Сластенко, С. М. Ягодзінський та ін. К. : НАУ, 2004. 808 с.
92. Сотська Г. І. Образотворче мистецтво як засіб розвитку особистості. Мистецтво у розвитку особистості : монографія / [Н. Г. Ничкало, І. А. Зязюн, О. П. Рудницька та ін. ; за ред., передмова та післямова Н. Г. Ничкало] ; АПН України, Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України. Чернівці, 2006. С. 137–146.
93. Соціолого-педагогічний словник / уклад.: С. У. Гончаренко, В. В. Радул, М. М. Дубінка та ін.; за ред. В. В. Радула. К. : ЕксОб, 2004. 304с.
94. Стогній В. Ой на Івана, ой на Купала. Шк. світ. 2001. № 24 (104). С. 3.
95. Сучасний тлумачний словник української мови : 100 000 слів / [уклад. Н. Кусайкіна, Ю. Цибульник ; за заг. ред. В. В. Дубічинського]. Х. : Вид. дім “Школа”, 2008. 1008 с.
96. Туляев В. Композиція (5–12 класи). Програми з профільних предметів для спеціалізованих загальноосвітніх шкіл художнього профілю / упоряд. О. В. Корнілова, О. В. Гайдамака. Х., 2009. С. 143–162.
97. Туріщева Л. В. Особливості роботи з обдарованими дітьми. Х. : Вид. група “Основа”, 2008. 122 с.
98. Художня освіта і проблеми виховання молоді : зб. наук. ст. / О. П. Рудницька, С. І. Уланова, О. Я. Ростовський ; Ін-т змісту і методів навчання. К. 1997. 164 с.
99. Юцевич Ю. Є. Музика : словник-довідник. 2-е вид., доп. і переробл. Т. : Навч. кн.-Богдан, 2009. 352 с.
100. Arnheim, R. Visual thinking. Univ. of California Press, 1969. 346 p.

101. Brooks, S. W., & Sentori, S. M. See the painting! Rosemount, NJ : Modern Learning Press. 1998.
102. Cohen, E. P., & Gainer, R. S. Art: Another language for learning. Portsmouth, NH : Heineman. 1995.
103. Downs, R. M., Stea D. (eds.). Image and environment. Chicago : Aldine Press, 1973. 232 p.
104. Edwards, B. Drawing on the artist within. New York : Simon & Schuster, 1986. 240 p.
105. Gardner, H. Artful scribbles: The significance of children's drawings. New York : Basic Books. 1980.
106. Goleman, D., Kaufman, P., & Ray, M. The creative spirit. New York : Dutton. 1992.
107. Janson, H. W., & Janson, O. F. The history of art for young people. New York : Harry N. Abrams. 1987.
108. Color theory from the perspective of the great round of mandala. *The Journal of Religion and Psychological Research*, 1992. 15(3), 139–146 p.
109. Miller, S. Learning through play: Sand, water, clay & wood. New York : Scholastic. 1994.
110. Read H., Education through Art. New York, 1945.